

Абдикеримов А.Ш.

КЫРГЫЗСТАНДА ТЫНЧТЫКТЫ ЖАНА СТАБИЛДҮҮЛҮКТҮ БЕКЕМДӨӨДӨ БАТКЕН ОБЛАСТЫНЫН ЖАШТАРЫНЫН РОЛУ

Абдикеримов А.Ш.

РОЛЬ МОЛОДЕЖИ БАТКЕНСКОЙ ОБЛАСТИ В УКРЕПЛЕНИИ МИРА И СТАБИЛЬНОСТИ В КЫРГЫЗСТАНЕ

A.Sh. Abdykerimov

IN PROMOTING PEACE AND STABILITY IN KYRGYZSTAN THE ROLE OF YOUNG PEOPLE IN THE BATKEN REGION

УДК: 947:947.(575.2)084

Бул макалада автор Кыргызстандын суверендүүлүк мезгилиндеги Баткен областынын саясий-экономикалык, социалдык-маданий көйгөйлөрү жана аны чечүүдөгү жаштардын кошкон салымдары жөнүндө баяндайт.

Негизги сөздөр: саясий-экономикалык, эгемендүүлүк.

В этой статье автор рассказывает о политико-экономических, социально-культурных проблемах Баткенской области в годы суверенитета Кыргызстана и роль молодежи в решении этих проблем.

Ключевые слова: политико-экономический, суверенитет.

In this article the author considers a political and economical, social and cultural problems in the years of sovereignty in Batken region in Kyrgyzstan. And the role of young generation of solving these problems.

Key words: political-economic, sovereignty.

Баткен облусу 1999-жылы октябрь айында Кыргыз Республикасынын Ош облусунун Баткен, Кадамжай, Лейлек райондорунун жана Кызыл-Кыя, Сүлүктү шаарларынын административдик-аймактык чек араларынын негиздеринде түзүлгөн.

Жаныдан түзүлгөн Баткен облусунун административдик борбору Баткен айылы болуп, ал кайрадан 2000-жылдын февраль айында Баткен айылынын административдик-аймактык чегинде, калкынын саны 11400 адамы менен Баткен шаары уюштурулду 2001-жылдын февраль айында Баткен шаардык Кенешин түзүлүп анын курамына Булак-Башы, Кызыл-Жол жана Базар-Башы айылдары кошулду. Мындай уюштуруу иштеринин натыйжасында Баткен шаардык Кенешинде жергиликтүү калктын саны 16600гө жеткирилди Баткен облусу Кыргыз Республикасынын түштүк батыш чөлкөмүнө жайгашып Памир-Алай кырка тоолорунун түндүк батыш жана Фергана өрөөнүнүн түштүк жагынан орун алган. Облус түндүгүнөн Тажикстан жана Өзбекстан Республикалары менен чектешет.

Түштүгүнөн жана түштүк-батышынан Тажикстан Республикасы чыгышынан жана жарым жартылай түштүгүнөн Кыргыз Республикасынын Ош облусу менен чектеш.

Бүгүнкү күнгө карата облустун административдик-аймактык бирдигинде 4 шаар (алар: Сүлүктү, Исфана, Баткен, Кызыл-Кыя), 3 район (алар: Лейлек, Баткен, Кадамжай), 5, шаарча (алар: Совет, Айдар-

кен, Чаувай, Восточный, Кадамжай) 29 айылдык округдар мындан тышкары 198 эл жашаган пункттар бар. Облустун ээлеген жалпы жер аянты 17048,5 миң чарчы км, 1 чарчы км жерге туура келген отурукташкан калктын саны 22,3 адамды түзөт.

Кыргызстандын түштүк батыш территориясы республикалык, областтык борборлордон бир топ алыс жайгашып (Бишкектен 1000 км., Оштон 400 км), илим изилдөө мекемелери, жогорку окуу жайлар аймакта жок болуп, социалдык-экономикалык, маданий жактан артта калып келгени маалым. Мындай жагдайлар эгемендүүлүккө ээ болгон жылдан кийин олуттуу багытка бурулуп, Баткен облусу түзүлүп, Баткен мамлекеттик университети ачылып, регион инфраструктуралык-маданий өркүндөө жолуна түштү.

Жаңы областты түзүү максаты республиканын түштүк чек араларын бекемдөө менен эл аралык терроризм жана экстремизмдин жайылтылышына жол бербөөнү көздөгөн.

Өткөн жылы Кыргыз Республикасынын президентинин жарлыгы менен 1999-жылдын 13-октябрында Баткен облусу катары түзүлгөндүгүнүн он беш жылдыгы салтанаттуу белгиленди. Анан калса, Баткен окуясы он беш жылдыгы да Кыргыз Республикасынын коргоо министринин буйругунун негизинде жер-жерлердеги аскер бөлүктөрүндө белгиленди.

Баткен областынын аймагы – бул социалдык-экономикалык, маданий мамилелерби жана этникалык же мамлекеттик жактан мамилелер болобу ар кандай кайчы пикирлерди жаратуучу аймак катары кабылданып келгенин белгилеп коюу абзел. Бир четинен алганда бул аймак өзүнүн бай жана уникалдуу жаратылышы, өздөштүрүлгөн айыл-чарбасы жана ирригациялык системасы жолго коюлган болсо, бир жагынан – суу жетпеген таштуу түздүктөр, адам баласы үчүн кыйынчылык туудурган таштуу тоолор аркылуу өткөөлдүү улама ашуулары менен капчыгай ичиндеги көпчүлүккө бейтааныш ичке таштак жолдору Фергана өрөөнүнүн бир бөлүгү болуп келет. Анан калса аймактагы эки өзбек жана бир тажик анклавдары бул аймактагы чек ара жана башка маселелердеги чыңалууну жаратып турат.

Байкалып тургандай 1970-жылдан 2010-жылдын аралыгында калктын өсүү динамикасы

байкалат. Мисал үчүн Баткен облусу 40 жылда, 180452 кишиге өскөн. Ошондой эле өсүүлөр Лейлек, Кадамжай, Баткен райондорунда бар. Акыркы мезгилдерде Кызыл-Кыя шаары мене Лейлек районунун өсүү темпи сенектике кабылып бара жаткандай. Бул кубулуш акыркы жылдардагы массалык эмгек миграциясынын таасиринен пайда болгон.

Облустун демографиясына эсепке алынып жаткан мезгил ичиндеги аймактык кайра түзүүлөрдүн таасири да эске аларлык. 1999-жылдан бери облустун аймагында жаны аймактык бирдиктер пайда болду. Атап айтканда, 2000-жылы облуста Баткен айылынын негизинде Баткен шаары, ал эми 2001-жылы Исфана айылынын чегинде Исфана шаарлары түзүлдү натыйжада мындай уюштуруу аракеттердин баары элди бөлүштүрүүгө балансаны өзгөртүүгө алып келди, кээ бир мезгилде миграция процессинин жүрүүсүнө да шарт түздү.

Баткен облусунун эли көп улутуу, аймагында 50гө жакын улуттардын өкүлдөрү күн кечиришет. Алардын ичинен басымдуу көпчүлүк бөлүгүн жергиликтүү калк Кыргыздар ээлейт, андан кийинки катарларды Өзбектер, Тажиктер, Орустар, Татарлар, Түрктөр, Хемииштер, Уйгурлар жана башка улуттардын өкүлдөрү ээлейт. Облустун аймагында Орус, Корей, Өзбек, Тажик элдеринин улуттук-маданий борборлору иштейт. Улуттар аралык мамилелердин деңгээлин «Эл аралык толеранттуулук үчүн» коомдук Фондунун Баткендеги филиалынын кызматкерлери такай изилдөөлөр жүргүзүп, өз сунуштарын массалык-маалымат каражаттарына, бей өкмөттүк уюмдарына, жергиликтүү башкаруу жана укук коргоо органдарына беришип турушат.

Азыркы «ааламдашуу» мезгилинде улуттук жана диний маселелер өтө татаалдашып, көп чырчатактардын себепчиси болуп калууда. Баткен областы көп улуттуу регион. Бирок суверендүүлүктүн мезгилинде болуп өткөн катаклизмдерден Баткен областы тынчтыкты сактоо, улуттар ортосундагы ынтымакты бекем кармоо менен, салыштырмалуу тынч регион болуп калды. Ошондой болсо дагы бул региондо деле көйгөйлүү маселелер бар. Алардын эң негизгилери болуп: экономикалык кыйынчылыктар, жумушсуздук, диний экстремизмдин жайылышы, айрыкча кошуна мамлекеттер менен болгон чек аранын такталбагандыгы жана башка толгон, токой маселелер бар. Ошондой болсо дагы жогоруда белгиленгендей, Баткен регионунда салыштырмалуу тынчтыктын сакталып калышына биздин оюбузча төмөндөгүдөй шарттар себепчи болду.

Биринчиден, эмиграциянын эпкини эң биринчи ушул регионго тийип, жаштардын эң көп бөлүгү башка региондорго жана өлкөлөргө чыгып кетүүсү жана жаштардын ата-энелерине өздөрүнүн тапкан акча тыйындарын жөнөтүп туруусу белгилүү бир деңгээлде экономикалык каатчылыкты жеңилдетти;

Экинчиден, бул региондо атам замандан бери эле көп улуттардын ынтымакчылыкта жашап келгендиги белгилүү бир салтуу «иммунитетти» жараткан ;

Үчүнчүдөн, үй-бүлө институтунун бекемдүүлүгү жана жаш муундарды тарбиялоодогу ролунун жогорку деңгээлде болуусу;

Төртүнчүдөн, салттуу ислам дининин таасиринин күчтүүлүгү;

Бешинчиден, ыймандуулука, гумандуулука, тарбиялоонун бекемдүүлүгү;

Алтынчыдан, элдик сабырдуулука тарбиялоонун ролунун жогорку деңгээлде болуусу;

Жетинчиден, борбордон алыс жайгашкан регион катары, борбордогу терс көрүнүштөрдүн көп учурда сыртта калуу менен салыштырмалуу тынчтыкта жана стабилдүү өнүгүүгө ээ болуусу;

Ошондой болсо бул региондо да ар түрдүү чыр-чатактар болуп турат. Айрыкча акыркы учурларда диний экстремизмдин өтө курчуп кетүүсү менен, жакынкы чыгыш өлкөлөрүндөгү согуштарга кеткендердин ичинде ушул региондон кеткендердин саны бир топко эле жетет жана алардын басымдуу көпчүлүгүн жаштар түзөт. Ошондуктан диний экстремизмге каршы күрөштү күчөтүү менен идеологиялык, диний түшүндүрүү иштеринин сапатын кескин түрдө көтөрүү керек.

Бала бакчадан тартып, мектептерде орто жана жогорку билим берүүчү окуу жайларда идеологиялык, тарбиялык иш-чараларды күчөтүү менен калк арасында диний сабаттуулукту көтөрүү керек. Мындан сырткары диний экстремизмди өздүктөөчү мыйзамдарды иштеп чыгып, тартипти чыңдоонун үстүнөн иштөө керек.

Айрыкча жумушсуздук маселеси өтө курч болгондуктан, ишке жарамдуу жаштар, борбор шаарларга жана чет жактарга айрыкча, конушу Казакстан жана Россияга иш издеп кетишүүдө. Ошол эле учурда эмиграция маселесинин кээ бир оң таасирлери да болууда. Атап айтканда:

- Областын социалдык экономикалык абалынын жакшырышына белгилүү бир капиталдык салымдардын өлчөмүнүн көбөйүүсүнө жана анын эсебинен калктын жашоо турмушунун жогорулашына түрткү болууда;

- Эмигранттардын бир бөлүгүнүн өз жерлерине кайтып келиши, эмиграциядан үйрөнгөн иш ыкмаларын колдонуу менен үй шарттарын оңдоп жаткандыгы;

- Чет жактарга чыгуу менен алардын аң сезими, билими, өөрчүп, ата-мекенинин баркын түшүнүшүп, турмушка болгон көз караштарынын өсүп өзгөрүүсү байкалууда;

- Чет жактардын оң таасирлерин өз турмуштарында колдоно башташкандыгы жашоо образдарынын өзгөрүүсү жана жана башка ушул сыяктуу оң таасирлер менен кошо эмиграциянын терс таасирлери да байкалууда Алардын эң орчундуулары болуп:

- Эмигранттардын көпчүлүк бөлүгүнүн төмөнкү айлыктар төлөнүүчү квалификациясы төмөн

жумуштарда иштөөсү алардын турмуш шарттарына таасирин тийгизүүдө;

- Эмиграциянын татаал шарттарында, айрыкча турмуш шарттарынын оордугу документтеринин өз жайында болбогондугу алардын абалын оордотуу менен терс таасирлерин тийгизүүдө.

- Жумушка жарамдуу жаштардын чет жактарга чыгуусу айрыкча 18-25 жаштагы кыз балдардын четке чыгуусу алардын өз убагында үй-бүлө күтүүсүнө, ал эми эркек балдардын кеч үйлөнүүсү сыяктуу факторлордун областтын демографиялык өсүүсүнө тоскоол болууда;

- Үй-бүлөлүү жаштар өз балдарын ата-энесине, жакындарына таштап коюп чет жактарда иштөөсү же үй-бүлөө мүчөсүнүн биринин көп убакытка эмиграцияда болуусу белгилүү бир деңгээлде үй-бүлө институтунун бузулуусун шарттоодо;

- Областтын жаштарынын арасында диний экстремизмдин жайылуусу областтын жалпы саясий абалынын оордосуна алып келүүдө.

Азыркы учурда мына ушул жогорудагы көрсөтүлгөн көйгөйлөрдү чечүү үчүн билим берүү тармагында, күч органдарында, ден-соолукту сактоочу мекемелердин күчү менен көптөгөн алгылыктуу иш-чаралар жүргүзүлүүдө.

Бул багытта Кыргыз республикасынын өкмөтүнө караштуу «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери жана этностор, маселелер боюнча» мамлекеттик агенттиги тарабынан, жаштар арасында алгылыктуу иш-чаралар жүргүзүлүп жаткандыгын белги-

лөөгө болот. Атап айтканда, 2014-жылдын 9-10-ноябрында ОШМУнун базасында, 2015-жылдын 25-февралында Кызыл-Кыяда түштүк регионунун, Ош, Жалал-Абат, Баткен областынын жаштарынын катышуусу менен өткөрүлгөн илимий-практикалык конференция жана жаштар форумдары болуп өтүп, анда жаштардын өздөрү тарабынан көтөрүлгөн көптөгөн маселелер талкууланды.

Жыйынтыгында айтарыбыз Баткен региону Кыргызстандын башка региондоруна караганда тынчтыкты жана улуттар аралык ынтымакты сактаган регион катары калганы менен, жогоруда айтылган көйгөйлүү маселелерди чечүү үчүн дагы да болсо көптөгөн иш-чараларды жүргүзүү керек деген ойдобуз.

Адабияттар:

1. Баткен областык статистикалык маалымат.(Топтому). 2012-ж.
2. Интернет булактары:
 - www.neweurasia.net
 - <http://www.kabar.kg>
 - <http://osh.turmush.kg>
3. <http://nsl.super.kg> Нурбек Абдыкадыров koom@super.kg
4. <http://chabarman.kg>
 - [Экстремизм жана террорчулук менен күрөшүү үчүн бирдиктүү ыкма керек](#)
 - Кыргыз республикасынын [жарандарынын Сирия сормо сазына баткан 10 учуру](#)

Рецензент: к.филос.н. Жапаров Д.